

Datum
2025-01-27

Vårt dnr
0174/2024

Ert dnr
S2024/01907

Socialdepartementet

Ökad trygghet och säkerhet på särskilda ungdomshem och LVM-hem (Ds 2024:26)

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys har enligt sin instruktion till uppgift att ur ett patient-, brukar-, och medborgarperspektiv följa upp och analysera verksamheter och förhållanden inom hälso- och sjukvård, tandvård och omsorg. Det är från detta perspektiv som vårt remissvar tar sin utgångspunkt.

Övergripande synpunkter

I stora delar ställer vi oss bakom utredningens bedömningar och förslag, med undantag för några specifika förslag.

Sammantaget är vår bild är att det är angeläget att Statens institutionsstyrelse (SiS) fokuserar på att förbättra vården och behandlingen av barn och unga. Flera myndigheter har pekat på att det finns problem med SiS verksamhet, till exempel har Riksrevisionen i en rapport konstaterat att vården och behandlingen vid särskilda ungdomshem inte är tillräckligt bra (SiS särskilda ungdomshem – brister i statens tvångsvård av barn och unga, RiR 2024:7). Samtidigt pågår för närvarande ett relativt omfattande arbete med att se över lagstiftningen som berör den verksamhet som SiS bedriver.

I ljuset av de brister i vården som uppmärksammas och den ökade tillgången till tvångsmedel anser vi att det är av stor vikt att följa upp vården och behandlingen av barn och unga inom SiS, både för att bidra till utveckling av vården och för att säkerställa de vårdades rättssäkerhet. I en sådan uppföljning är det viktigt att belysa den kumulativa effekten av införandet av flera tvångsmedel utifrån deras perspektiv. Det blir särskilt viktigt om förslagen i promemorian genomförs, eftersom det kan innebära att tvångsmedel kan komma att användas alltmer frekvent i de ungas vardag. Det är också angeläget att uppmärksamma att tvångsmedlen inte används på annat sätt än enligt intentionen i lagstiftningen, till exempel som individuell eller kollektiv bestraffning. En uppföljning bör också analysera om några omotiverade skillnader i användningen av tvångsåtgärder förekommer.

Utifrån ett brukarperspektiv är det främsta motivet till att införa förslagen i promemorian att öka tryggheten och säkerheten för de som vårdas på särskilda ungdomshem och LVM-hem. En uppföljning bör därför också inkludera hur utvecklingen ser ut vad gäller deras trygghet och säkerhet samt förekomsten av våld på hemmen.

Vi anser att det är viktigt att SiS även arbetar med att förbättra tryggheten för barn och unga med annat än tvångsåtgärder. Rätt förutsättningar i form av kompetensförsörjning och bemanning för att kunna ge en bra vård är av yttersta vikt. Vi anser att det behöver förtydligas hur och i vilken utsträckning SiS bör använda kompensatoriska åtgärder för att minska negativa effekter av tvångsåtgärder.

Nedan redogör vi mer detaljerat för våra synpunkter på förslagen samt vissa av promemorians bedömningar.

Synpunkter på enskilda förslag och bedömningar

5. Avskildhet av ordnings- och säkerhetskäl

Vi instämmer delvis i förslaget.

Mot bakgrund av förekomsten av hot och våld instämmer vi i förslaget att ordning och säkerhet ska kunna vara grund för beslut om avskildhet på de särskilda ungdomshemmen.

Vi kan däremot varken instämma eller motsätta oss förslaget att införa den aktuella åtgärden på LVM-hem. Utredningen hänvisar till att rapporterade incidenter om hot och våld, och risken för att de vårdade utsätts för detta, har ökat. Av det underlag som utredningen hänvisar till framgår dock att rapporterade incidenter har legat på ungefär samma nivå sedan 2015 (Ds 2024:7, s. 173 och 174). Vi anser därför att det som kommit fram inte motiverar att den aktuella åtgärden behöver kunna vidtas på LVM-hem.

6. Elektronisk övervakning

Vi instämmer i förslaget.

Den elektroniska övervakningen innebär, trots att den inkluderar en form av tvångsmedel, att barn och unga som kompensation kan ges en högre grad av frihet än vad som vore möjligt annars. Vi vill betona att det är viktigt att den elektroniska övervakningen faktiskt leder till kompensation genom högre frihet i praktiken och vi anser att det är något som bör följas upp.

Även om en större grad av frihet i utbyte mot elektronisk övervakning kan upplevas som positivt av en del unga är det inte säkert att alla som berörs delar den bedömningen. Vi menar därför att det ska vara ett frivilligt val att genomgå elektronisk övervakning.

7. Kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning

Vi instämmer i förslaget.

Vi ser en potential i att mer rutinmässiga former av kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning kan upplevas som mindre utpekande mot den enskilde. Dock ser vi ett behov av att tvångsmedel som kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning används på ett sätt som upplevs som förutsägbart av brukarna för att minska obehaget. Vi ser positivt på att även de som vårdas på LVM-hem får möjlighet att överklaga beslut om dessa åtgärder.

8. Rumsvisitation

Vi instämmer i förslaget.

Vi ser dock allvarligt på uppgifterna i promemorian om att personal lämnar de boendes rum i stökigt skick efter en rumsbesiktning, då det innebär en ökad påfrestning för den enskilde. Hur tvångsåtgärder som denna utförs får betydelse för hur integritetskränkande de upplevs och belyser vikten av att åtgärden följs upp ur ett brukarperspektiv.

10.3 En underrättelseskyldighet för Statens institutionsstyrelse avseende beslut om tvångsåtgärder

Vi instämmer i förslaget.

Att öka transparensen vad gäller SiS verksamhet i allmänhet och användningen av tvångsåtgärder i synnerhet är viktigt både för Inspektionen för vård och omsorgs tillsyn över vården som bedrivs av SiS och för uppföljningar på längre sikt. De barn, unga och vuxna som vårdas inom SiS särskilda ungdomshem och LVM-hem befinner sig också i en utsatt situation där det kan vara svårt att göra sin röst hörd, vilket ökar betydelsen av rutiner för att underlätta rapportering som inte enbart förlitar sig till brukare.

Beslut om detta yttrande har fattats av stf. generaldirektören och chefsjuristen Catarina Eklundh Ahlgren. Utredaren Kerstin Gunnarsson har varit föredragande. I den slutliga handläggningen har tf. analyschefen Marianne Svensson, tf. projektdirektören Daniel Zetterberg, utredaren Susanna Karlsson Li samt juristen Ellen Ringqvist deltagit.

Catarina Eklundh Ahlgren

Kerstin Gunnarsson